

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА. ПРОБЛЕМИ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

УДК 343.982.3

К. В. Калюга

кандидат юридичних наук
Класичний приватний університет

ДО ВИКОРИСТАННЯ НЕТРАДИЦІЙНИХ МЕТОДІВ ДАКТИЛОСКОПІЇ

Статтю присвячено дослідженню можливостей отримання та використання інформації про сліди пальців рук людини, які за своїм криміналістичним значенням посідають перше місце в групі слідів-відображень, що пояснюється не тільки частотою їх виявлення на місці події, а й тим, що з їх допомогою вдається коротшим шляхом розшукати та викрити злочинця. Подібна можливість обумовлена будовою шкіри на пальцях рук і особливими властивостями папілярних візерунків, наявних на кінцевих фалангах пальців рук.

Ключові слова: дактилоскопія, дерматогліфіка, пороскопія, еджеоскопія.

I. Вступ

Питання збирання й дослідження слідів рук для потреб правосуддя широко висвітлено в криміналістичній літературі. Проте основну увагу в них приділено висвітленню традиційних можливостей дактилоскопії.

Методика дактилоскопічних досліджень об'єктів зі слідами папілярних візерунків містить у собі вивчення побудови цих візерунків з погляду їхнього типу, а також інших окремих ознак, для визначення, якою рукою й яким пальцем або ділянкою долоні вони залишені, чи придатні сліди для подальшої ідентифікації [1, с. 7].

Разом із тим залишається поза увагою широкий спектр потенційних, прихованих можливостей дослідження слідів рук людини. Так, широко не використовують можливості дерматогліфіки – достатньо нового, такого, що стрімко розвивається, розділу трасології, який є системою наукових положень і розроблених на їх основі спеціальних засобів і методів виявлення, фіксації, вилучення, збереження і дослідження дерматогліфічних візерунків, зображень з метою розкриття, розслідування та запобігання злочинам [2, с. 60]. Майже не встановлюють: вік, стать особи, її зріст, повноту тіла, соціальне становище, рід занять (професію) тощо.

Тому мають велике значення саме можливості нетрадиційних досліджень папілярних візерунків рук, а також майже не затребувані – пороскопія і еджеоскопія. Саме вони створюють можливість діагностування психологічних характеристик особистості, сліди якої досліджують.

II. Постановка завдання

Мета статті – проаналізувати сучасні можливості використання нетрадиційних мето-

дів дактилоскопії і споріднених з нею наукових вчень, дерматогліфіки тощо; окреслити підходи до розбудови психологічного портрета особи злочинця за допомогою нетрадиційних методів дактилоскопії.

Визначено також низку допоміжних завдань: а) дослідити методику встановлення даних про особу невідомого злочинця під час діагностичних досліджень дактилоскопії та дерматогліфіки; б) навести методику встановлення вибірки підозрюваних осіб; в) обґрунтувати, що метою розробки даних про особу є звужування кола підозрюваних осіб.

III. Результати

Для вирішення поставлених завдань критично проаналізовано праці відомих науковців: Р. Белкіна, Х. Вучетіча, Р. Гейндля, Р. Генрі, К. Гинце, О. Кошка, Е. Локара, Н. Майлиса, М. Мальпігі, О. Плієва, П. С. Семеновського, Ю. Торвальда, Г. Хітя [3], в яких розкрито можливість дослідження слідів пальців рук та обґрунтовано їхнє значення. Побіжно зазначимо, що вперше найважливіше до діагностики по руці підійшов чеський біолог Я. Пуркинє [4], який разом із Ф. Гальтоном заснували першу класифікацію малюнків шкірного рельєфу пальців руки [5, с. 210].

Проведений аналіз засвідчив, що основну увагу в наукових працях приділено типовим дослідженням слідів папілярних візерунків. Саме їх переважно використовують у діяльності правоохоронних органів.

Разом із тим у криміналістичній теорії згадують дослідження міжпапілярних ділянок слідів рук. Останні відомі й практичним працівникам.

Розглянемо нетрадиційні напрями роботи зі слідами рук, які в криміналістичних джерелах докладно не характеризуються,

що є комбінованими й зовсім не визначеними. Відсутні рекомендації по роботі із зазначеними слідами, що враховують їх специфіку. Зазначені прогалини певною мірою ускладнюють збирання і звужують можливості використання в розслідуванні злочинів негативних і комбінованих слідів, що містять криміналістично значущу інформацію.

Майже кожен з криміналістів у своїй практиці стикався із такими слідами. На жаль, такі сліди експерти через незнання прийомів розпізнавання і методик експертного дослідження, за винятком, не вилучали й не досліджували, оскільки вважали непридатними для роботи.

Викладене свідчить про доцільність і корисність глибшого теоретичного вивчення проблематики негативних і комбінованих слідів рук, розробки відповідних рекомендацій для практичного застосування [6, с. 123–124].

Загальне поняття негативних слідів-нашарувань у трасології розглянуто Б. І. Шевченком, який аналізує випадки, коли пункти вершинного шару слідоутворювального об'єкта хоча й входять до механічного контакту зі слідоприймальною поверхнею, але на ній не відображаються і, навпаки, відображаються ті, що лежать нижче на глибинному рівні, зазвичай безпосередньо наступному за вершинним, у заглибленнях якого знаходиться якась речовина. "Такі сліди, – пише Б. І. Шевченко, – можна назвати негативними нашаруваннями (на відміну від типових – позитивних). Негативні нашарування можуть залишити пальці, коли борозенки папілярних візерунків заповнені якоюсь в'язкою речовиною... [7, с. 87].

У низці робіт з дактилоскопії є визначення негативних слідів рук. Так, в одному посібнику їх подано як різновид забарвлених слідів, у яких відображені тільки "борозенки між папілярними лініями" [8, с. 35]. На думку А. І. Колесникова і В. А. Ручкіна, поверхневі сліди розподіляють на сліди-нашарування і відшарування, в тих та інших папілярний візерунок може відобразитися як позитивно (папілярні лінії), так і негативно (міжпапілярні ділянки-борозенки) [9, с. 19].

Утворення негативних і комбінованих (їх негативною частиною) слідів-накладень зумовлено наявністю в процесі контакту в міжпапілярних борозенках рельєфа шкіри долонної поверхні кисті руки певного обсягу певної речовини, яке нашаровується на слідоутворювальний об'єкт, у результаті чого в маренні відображаються міжпапілярні ділянки. При цьому папілярні лінії, будучи "чистими", у слідоутворенні практично не беруть участь і в сліді не отримують відображення, або воно за ступенем яскравості й чіткості значно поступається відображенню борозенок.

При вирішенні питання про віднесення сліду до числа позитивних, комбінованих або негативних усі виявлені ознаки повинні розглядатися й оцінюватися комплексно. Тільки так можна гарантувати достовірність висновку.

Виявлені рекомендованими криміналістикою прийомами сліди рук необхідно уважно вивчити до їх закріплення і вилучення. Якщо є сумнів у "позитивності" сліду або впевненості в тому, що він негативний, не бажано, щоб уникнути втрати криміналістичної інформації, обробляти слід дактилоскопічним порошком і копіювати його на дактилоскопічну плівку (зокрема й тоді, коли його виявлено за допомогою спеціального порошку). Як ніколи, в цьому разі найбільш прийнятно вилучення об'єкта або частини його зі слідом руки.

Негативні й комбіновані сліди фотографують у лабораторних умовах експертно-криміналістичної установи. У фотозображеннях, призначених для експертного дослідження, більш яскравим і контрастним, іншими словами, "позитивним" має бути зображення "сірих" ділянок, відповідних папілярних ліній. Тільки завдяки цьому стає можливим порівняння сліду з позитивним відбитком руки особи, що перевіряється.

Прийоми фотографування негативних слідів вибирають, виходячи з типових ситуацій (відповідно, вибирають відповідний режим на камері, мікроскопі або установці для зйомки).

Під час провадження дактилоскопічної експертизи на стадії порівняльного дослідження, встановивши збіг типу, виду й певної сукупності приватних ознак папілярних візерунків у досліджуваному (негативному) сліді, перевіряється відбиток, необхідно особливо виважено підійти до виявлених у них відмінностей. Треба ретельно проаналізувати це, чітко визначити природу походження цих відмінностей, відповісти на запитання, чи є вони результатом спотворення папілярного візерунка при утворенні негативного або комбінованого сліду, або відображають наявні розбіжності особливостей візерунків досліджуваного сліду й відбитка. Такий аналіз необхідний для запобігання помилкових висновків [6, с. 124–130].

Щодо пороскопії та еджеоскопії, то цей вид дослідження відрізняється від звичайного дактилоскопічного дослідження лише меншими розмірами об'єктів і ознак. Досліджуючи сліди пальців звичайним способом, експерт може користуватися тільки лупою. При дослідженні ж слідів мікрорельєфу папілярних ліній необхідний мікроскоп зі стереоскопічними можливостями, оскільки доводиться досліджувати ознаки, що вимагають значного збільшення (до 32-кратного). Вивчаючи мікрорельєф папілярних ліній, що

мають різні розміри й обриси, експерт повинен вдаватися до своєрідних прийомів.

Попереднє дослідження доцільно починати з детальної розробки сліду, вилученого на місці події. Слід вивчають за допомогою мікроскопа й вибирають його найчіткішу частину. Після вивчення особливостей малюють на аркуші паперу. На малюнку повинні бути подані в збільшеному вигляді основні (вузлові) особливості сліду. Якщо є традиційні ознаки (злиття, обривки тощо), їх відзначають насамперед, вони є орієнтирами; біля них показують кілька великих відбитків пор і найбільш помітні особливості краю будь-якої папілярної лінії.

Після цього шукають потрібну ділянку на дактилоскопічній карті підозрюваного. Ця частина роботи найбільш трудомістка. Щоб полегшити її, треба особливо ретельно визначити, якою рукою і яким пальцем залишений слід.

Потім на великому аркуші чорного паперу вирізають вікно такого ж розміру, як і слід. Дактилоскопічну карту кладуть під мікроскоп, а на відбиток пальця накладають чорний листок з прорізом. Спочатку дослідження доцільно проводити при 8-кратному збільшенні, підвищуючи його до 16-кратного і вище (до 32-кратного). Знайдена на дактилоскопічній карті аналогічна сукупність ознак систематично порівнюється з малюнком слідів до тих пір, поки ділянка не буде знайдена. Після цього досліджуваний слід і знайдений відбиток фотографують за допомогою широкоформатних камер, на білому тлі, у відображених променях або на просвіт, із безпосереднім збільшенням.

Можливий і інший варіант дослідження. З низки слідів, вилучених при огляді місця події (непридатних для звичайної дактилоскопічної експертизи), відбирається один – з найчіткішим відображенням папілярних ліній на якійсь ділянці – і фотографується зі збільшенням у 20–30 разів. Отриманий фотознімок використовується для пошуку потрібної ділянки.

Який би порядок дослідження експерт не обрав при пошуку співпадаючих ознак мікрорельєфу папілярних ліній, не слід ці ознаки розділяти на пороскопічні й еджеоскопічні, їх необхідно розглядати в сукупності як єдиний комплекс ознак мікрорельєфу папілярних ліній. Тільки в цьому випадку буде отримано найбільший ефект при ідентифікації.

Оцінка ознак, висновок і фототаблиця оформляються так само, як і при звичайній дактилоскопічній експертизи [1, с. 18–19].

Приділено певну увагу аналізу можливостей досить перспективного вчення про дерматогліфіку, яка допомагає встановити, як малюнок папілярних візерунків пальців рук пов'язаний з характером і поведінкою людини.

Зокрема, встановлено, що *петлі* – поширений візерунок для більшості європейців. Цей малюнок свідчить про спокійний, урівноважений характер. Такі люди чуйні й намагаються допомагати іншим, легко заводять друзів. Дуже пунктуальні й відповідальні, але ініціативу проявляють рідко.

Інформацію такі люди набувають переважно зі спілкування з іншими людьми. Вони емоційно передбачувані й відкриті. Відрізняються хорошим або відмінним здоров'ям, хоча в дитинстві можуть хворіти дуже часто. За темпераментом людина з петлями – сангвінік. Не переносить нудну й монотонну роботу, яка йому нецікава. Якщо малюнок з петлями на всіх пальцях, то це говорить про сильно розвинену фантазію та певну відірваність від реальності. Про таких людей кажуть – не від світу цього.

Дуги. Люди з цим візерунком на пальцях енергійні й упевнені в собі. Впевненість спостерігається в усьому: в поставі, ході, манерах, жестах. Іноді їх неможливо переконати й змусити визнати свою неправоту, прийняте рішення вони відстоюють до кінця. Переважає конкретне мислення. Їм важко пристосуватися до змін навколишнього простору та прислухатися до думки інших людей.

Відчуття черпаються, в основному, з практичних дій. Однак для вирішення поставлених завдань часто воліють залучати інших людей. За темпераментом людина з дугами – холерик. Любить і цінує музику, мистецтво. І у неї, як правило, виразна, артистична міміка.

У важку хвилину він повинен бути чимось зайнятий, щось робити, тобто зайняти себе будь-якими практичними діями. Не терпить у стосунках ніжностей, але є дуже відданим і своїх ніколи не кине.

Завитки. Люди, у яких на пальцях переважають завитки, запальні, але відхідливі. Обдаровані творчо, схоплюють все на льоту, швидко навчаються і аналізують будь-які події. Часто починають кілька справ одразу, але не завершують і втрачають до них інтерес. Нестійка психіка, емоційно непередбачувані, приховують свої почуття і переживання. Є прагнення до усамітнення й самоаналізу. Часто незадоволені собою і в усьому сумніваються. Відчуття черпають зсередини, а інформацію – переважно в письмових джерелах [10].

Наведемо приклади, як "працюють" нетрадиційні методи (які дані можна отримати за їх допомогою). За відбитками долонь і нігтьових фаланг пальців можна скласти приблизне уявлення про вік особи, яка залишила слід. Відбитки флексорних складок долонь (поперечних і поздовжніх) у осіб у віці до 25 років виражені слабо й порівняно короткі (значно не доходять до країв долонь); у осіб старше 25 років, але молодше 60-ти, мають

середню довжину, трохи не доходячи до країв долоні, а в осіб старше 60-ти сягають цих країв. У відбитках літніх і старих людей багато зображень дрібних борозн, складок, зморшок, білих ліній (прогалин). Відображення ліній їх папілярних візерунків менш виразні, мають значне число перерв. Від віку залежить кількість папілярних ліній, що припадають на одиницю довжини. На відрізок лінії довжиною 0,5 см, стосовно до осіб різних вікових груп доводиться: 12–13 ліній – особи 8–12 років; 10–12 ліній – підлітки; 9–10 ліній – дорослі. Це не поширюється на дуже повних людей, у яких на відрізок 0,5 см розміщується 6–7 ліній. Слід долоні може мати орієнтовне значення для припущення про соціальне середовище особи, яка залишила цей слід. Долоня представника фізичної праці, який займається нею з дитинства, зазвичай, більш широка, квадратної форми порівняно з вужчою, прямокутною або овальною долонею, що властива багатьом інтелігентам.

Встановлення особливостей руки, яка залишила слід. Певне пошукове значення мають будь-які аномалії, відображені в слідах рук. Це, наприклад, піднесення вказівного пальця над безіменним, незвичайна довжина, викривлення, потовщення в суглобах, зрощення деяких пальців, мозолі, рубці, шрами, повна або часткова відсутність папілярних ліній нігтьових фаланг, яке може бути результатом навмисного їх знищення.

Приблизне визначення зросту й статі людини. Для цього використовують спеціальні таблиці, застосовуючи які можна встановити приблизний зріст або стать людини по довжині й ширині долоні або по довжині та ширині різних пальців рук.

IV. Результати

Потенціал, який закладено в науці дактилоскопії (дослідження пороскопичних і еджеоскопичних ознак; дослідження не тільки слідів покривів нігтьових фаланг пальців рук, а й інших частин рук та частин тіла людини; діагностичні дослідження), не знаходить свого відображення в судових експертизах. Вже давно відомо: дані дерматогліфіки лягають в основу діагностики та виявлення спадкових захворювань у людей, генних мутацій, інших захворювань, та ніяк не впливають на встановлення фактів за кримінальним провадженням.

Проте про них майже ніхто із сучасних працівників правоохоронних органів достатньо не обізнаний; не має відповідних методик по роботі з таким криміналістичним інструментарієм; матеріал з колосальним потенціалом не знаходить свого попиту в роботі по встановленню вибірки підозрюваних

осіб, скороченню кола підозрюваних осіб, будови психологічного портрета особи злочинця тощо, зокрема при криміналістичному супроводженні досудового та судового розслідування кримінальних проваджень.

Список використаної літератури

1. Образцы экспертных заключений. Дактилоскопия, трасология, экспертиза холодного оружия / сост. Я. В. Рыбалко. – Киев : РИО МВД УССР, 1986. – 176 с.
2. Исютин-Федотков Д. В. Криминалистическая дерматоглифика (история, современность, перспективы развития) : монография / Д. В. Исютин-Федотков, О. Г. Каразей, Г. Н. Мухин / под общ. ред. Д. В. Исютина-Федоткова. – Москва : Юрлитинформ, 2011. – 152 с.
3. Белкин Р. С. Криминалистическая энциклопедия / Р. С. Белкин. – 2-е изд., доп. – Москва : Мегатрон XXI, 2000. – 334 с.
4. Майлис Н. Редкие объекты трасологических экспертиз / Н. Майлис // Социалистическая законность. – 1993. – № 1. – С. 33–35.
5. Торвальд Ю. Сто лет криминалистики / Ю. Торвальд. – Москва : Прогресс, 1974. – 439 с.
6. Куликов В. Индивидуальный тест “Словесный портрет” / В. Куликов. – Владивосток, 1988. – 248 с.
7. Щекин Г. Визуальная психодиагностика: познание людей по их внешности и поведению : учеб.-метод. пособ. / Г. Щекин. – 4-е изд., стереотип. – Киев : МАУП, 2011. – 616 с.
8. Жирный Г. Е. Некоторые нетрадиционные направления работы со следами рук / Г. Е. Жирный, В. В. Ковалев // Теоретические и практические проблемы обеспечения раскрытия и расследования преступлений криминалистическими методами и средствами : сб. науч. труд. – Киев : Украинская академия внутренних дел, 1992. – 237 с.
9. Шевченко Б. И. Теоретические основы трасологической идентификации в криминалистике / Б. И. Шевченко. – Москва, 1975. – С. 87.
10. Краткое пособие по дактилоскопии / под ред. В. М. Комаринца, З. И. Мурзина. – Киев, 1969. – С. 35.
11. Железняков А. И. Современное состояние и возможности дактилоскопического исследования / А. И. Железняков, В. А. Ручкин. – Волгоград, 1986. – С. 19.
12. Что может рассказать о вас рисунок на пальцах [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.adme.ru/svoboda-psihiologiya/chto-mozhet-rasskazat-o-vas-risunok-na-palcah-1190460/>.

Стаття надійшла до редакції 17.12.2015.

Калюга К. В. К использованию нетрадиционных методов дактилоскопии

Статья посвящена исследованию возможностей получения и использования информации о следах пальцев рук человека, которые по своему криминалистическому значению занимают первое место в группе следов-отображений, что объясняется не только частотой их выявления на месте происшествия, но и тем, что с их помощью удастся коротким путем разыскать и изобличить преступника. Подобная возможность обусловлена строением кожи на пальцах рук и особыми свойствами папиллярных узоров, имеющих на концевых фалангах пальцев рук.

Ключевые слова: дактилоскопия, дерматоглифика, пороскопия, эджеоскопия.

Kalyuga K. To Use of Alternative Methods of Fingerprinting

The article investigates the possibilities of obtaining and using information about the traces of human fingers, which, by their criminalistic value ranks first in the group of trace-mappings, not only because of the frequency of their detection at the scene, but also the fact that with their help it is possible shortest way find and convict the offender. This ability is due to the structure of the skin on the fingers and the special properties of papillary patterns available on the terminal phalanges of the fingers.

The issue of collecting and study traces of hands for the needs of justice widely covered in the forensic literature. However, the main attention is paid to them in predominantly traditional fingerprinting of capabilities.

However, it left unattended wide range of potential hidden possibilities of research traces of human hands. So, it is not widely used the possibility of a new doctrine – dermatoglyphics. Almost no established: age and sex of the person, his height, fullness of body, social status, occupation (profession) and the like.

Therefore, great importance the possibility of using non-traditional studies papillary patterns of hands (and poroskopiya edzheoskopiya). They allow to diagnose the psychological characteristics of the person that should be investigated.

The main purpose of the article is the formulation and solution of two main objectives: 1) to analyze the possibility of using modern nonconventional methods of fingerprinting of (or a related scientific teachings, dermatoglyphics etc.); 2) to define approaches to the creation of a psychological portrait of a criminal personality using non-traditional of methods fingerprinting.

Defined as a number of subsidiary objectives: a) to explore the establishment of the methodology of data on an unknown offender at the time of diagnostic tests and fingerprinting of dermatoglifiki; b) establishing a methodology to bring samples of suspects; c) to prove that the purpose of the development of personal data is a narrowing of the range of suspects.

The article critically analyzed the work of famous scientists: R. S. Belkin, H. Vucetic, R. Geyndl, R. Henry, K. Y. Hinze, O. F. Koshka, E. Lokar, N. P. Mailis, M. Malpigi, O. L. Pliev, P. S. Semenovskiy, Y. Torvald, G. L. Hitya, which were disclosed the possibility of studying the traces of fingers and their reasonable value.

The analysis showed that the main attention was paid to the typical study should papillary patterns. Therefore, further analyzed the possibility of using unconventional traces of hands. In this regard, a detailed study of the complex were subjected to so-called negative and dual-trace overlay fingers. A technique of detection, capture and study. Practical recommendations for the conduct of such examinations.

Separately considered the possibilities and methods of poroskopicheskikh edzheoskopicheskikh and research.

The article also paid particular attention to the analysis of opportunities rather promising doctrine of dermatoglyphics, which helps determine how drawing papillary patterns of fingers associated with character and human behavior.

Thus, the potential that lies in the non-traditional fingerprint studies should increasingly be used in judicial practice and the Sanitary and Epidemiological investigation of crimes.

Key words: fingerprinting, dermatoglyphics, poroskopiya, edzheskopiya.